

## ÖZKAYNAKLARIN DEĞERLEMESİ VE DÖNEM SONU İŞLEMLERİ

Mete AKÇAKIN (\*)

### - GİRİŞ

İşletme sahip veya ortaklarının işletmenin aktifleri üzerindeki hakların toplamını ifade etmekte olan özkaynaklar, aktif toplamı ile yabancı kaynaklar toplamı arasındaki farktan oluşmaktadır. Tek Düzen Hesap Planına göre 500'lü kod altında yer alan özkaynaklar, ödenmiş sermaye, sermaye yedekleri, kar yedekleri, geçmiş yıllar karları, geçmiş yıllar zararları ve dönemin net kar/zararını kapsamaktadır.

Sermaye, işletmeye tahsis edilen veya işletmenin esas sözleşmesinde yer alan ve ticaret siciline tescil edilen tutar olup, 500 Sermaye hesabının alacağında izlenir.

Ödenmemiş sermaye, işletmeye tahsis edilen veya ortaklar tarafından taahhüt edilen sermayeden henüz ortaklarca ödenmemiş olan kısım olup, 501 Ödenmemiş Sermaye hesabının borcunda izlenir. Ödenmiş sermaye ise, sermaye ile ödenmemiş sermaye arasındaki farktır.

Sermaye yedekleri; hisse senedi ihraç primleri, iptal edilen ortaklık payları gibi sermaye hareketleri sonucunda oluşan ve işletmede bırakılan tutarları ifade etmektedir. Hisse senetlerinin primli satışından kaynaklanan tutarlar hisse senedi ihraç primleri olarak tanımlanmakta olup, 520 Hisse Senedi İhraç Primleri hesabının alacağında izlenir. İptal edilen hisse senetlerinin yerine çıkarılan hisse senetlerinin

hasılat eksigi iptal edilen hisse senetlerine karşılık olarak tahsil edilen tutardan düşüldükten sonra kalan tutar hisse senedi iptal kararı olarak tanımlanmakta olup, 521 Hisse Senedi İptal Kararı hesabının alacağında izlenir. Sermaye hareketlerinden kaynaklanmakta olup, 520 ve 521 kodlu hesaplarda izlenemeyenler ise 529 Diğer Sermaye Yedekleri hesabının alacağında izlenir.

Kar yedekleri, kardan dağıtılmayarak işletmede bırakılan tutarlardır. Yasal nedenlerle kardan ayrılan ve işletmede bırakılan tutarlar yasal yedekler, ana sözleşme gereği ayrılan ve işletmede bırakılan tutarlar statü yedekleri, genel kurul kararıyla ayrılan ve işletmede bırakılan tutarlar ise olağanüstü yedekler olarak adlandırılır, bu adlarla açılan hesapların alacaklarında izlenir. Söz konusu kar yedekleri içinde izlenemeyenler ise diğer kar yedekleri olarak nitelendirilir ve 548 Diğer Kar Yedekleri hesabının alacağında izlenir.

Özel fonlar ise işletmede bırakılması zorunlu olan ve çeşitli sebeplerle ayrılan fonlardır ve 549 Özel Fonlar hesabının alacağında izlenir. Önceki dönemlerde oluşan ve dağıtılmamış karlar geçmiş yıllar karları olarak adlandırılır ve 570 Geçmiş Yıllar Karları hesabının alacağında izlenir. Önceki dönemlerde oluşan zararlar ise 580 Geçmiş Yıllar Zararları hesabının borcunda izlenir. Cari dönem net kar 590 Dönem Net Karı hesabının alacağında, cari dönem net zarar ise 591 Dönem Net Zararı hesabının

(\*) Vergi Denetmeni

borcunda izlenir.

Yukarıda tanımlanan ve özkaynaklar kapsamındaki hesaplar, değerlendirme gününde mukayyet değerle değerlendirilir. Mukayyet değer ise VUK'nun 265. maddesinde, bir iktisadi kıymetin muhasebe kayıtlarında gösterilen hesap değeri olarak tanımlanmıştır. Özkaynaklar kapsamındaki hesapların değerlemesi ve bunların dönem sonu işlemlerine ilişkin bilgilere izleyen kısımlarda yer verilmiştir.

## **II – SERMAYENİN DEĞERLEMESİ :**

Sermaye, nominal veya kayıtlı sermaye olarak da adlandırılmaktadır. İşletmeye tahsis edilen veya işletmenin ana sözleşmelerinde yer alan ve Ticaret Siciline tescil edilmiş bulunan sermaye tutarı sermaye hesabında yer alırken, bunun ortaklar tarafından ödenmiş olanları ödenmiş sermaye olarak ifade edilmektedir. Sermayenin ortaklar tarafından ödenmemiş olan kısmı, bilançonun pasifine negatif değerle aktararak, işletme sermayesi bilançonun pasifinde ödenmiş tutarı ile gösterilmiş olmaktadır. Tek Düzen Hesap Planında sermaye ile ilgili olan bilanço hesapları şunlardır:

- 500 Sermaye
- 501 Ödenmemiş Sermaye
- 502 Sermaye Düzeltmesi Olumlu Farkları
- 503 Sermaye Düzeltmesi Olumsuz Farkları

Sermaye, muhasebe kaideleri açısından sabit bir unsur ifade etmektedir. Bu nedenle özsermayedeki artış ve azalış oluşturan kar ve zarar sermayeden ayrı olarak izlenmektedir. Esas sermaye, sermayenin yetersiz kalması ya da fazla olması halinde değişebilmektedir. Bu da ortakların veya işletme sahibinin sermaye paylarını arttırmaları ya da azaltmaları, yeni ortak alınması veya işletmeden ortak çıkarılması hallerinde olabilmektedir.

Sermaye ve ödenmemiş sermaye, değerleri defter kayıtlarında bulunan ve ancak buradan hesaplanabilecek iktisadi kıymetlerdendir. Bu yüzden sermaye ve ödenmemiş sermaye mukayyet değerle (enflasyon düzeltmesi uygulanan dönemlerde, düzeltilmiş değerle) değerlendirilmektedir. Dönem sonunda sermaye ve ödenmemiş sermaye ile ilgili olarak, iş-

letme sahip veya ortaklarının sermaye taahhütlerini zamanında yerine getirip getirmediği, taahhütler yerine getirildi ise bunların defter kayıtlarına doğru olarak intikal ettirilip ettirilmediği kontrolleri yapılır. Sermaye taahhütlerinin geç yerine getirilmesi durumunda faiz öngörülmüşse, işletmenin bu tür faiz gelirleri, gelir tablosu hesaplarına intikal ettirilmelidir.

Enflasyon düzeltmesi uygulanan dönemlerde, ödenmiş sermayenin düzeltilmesi sonucunda oluşan olumlu farklar için 502 Sermaye Düzeltmesi Olumlu Farkları hesabı açılır ve sermaye tutarında bu nedenden kaynaklanan artışlarda 698 Enflasyon Düzeltme Karları hesabının borcuna karşılık bu hesap, alacaklandırılır. Enflasyonun düşmesi sonucunda oluşan taşımadan kaynaklanan azalışlar için de 698 Enflasyon Düzeltme hesabının alacağına karşılık, 502 numaralı hesap borçlandırılır. Ödenmiş sermayenin düzeltilmesi sonucunda oluşan olumsuz farklar için 503 Sermaye Düzeltmesi Olumsuz Farkları hesabı açılır. Buna göre ilk kez yapılan enflasyon düzeltmesi sonucunda sermayede oluşan azalışlar 698 Enflasyon Düzeltme hesabının alacağına karşılık, 503 numaralı hesabın borcuna; takip eden dönemlerde yapılan düzeltme sonucunda oluşan olumlu farklar 503 numaralı hesaptan düşülür, kalan tutar olursa 502 numaralı hesaba alacaklandırılır.

## **III – SERMAYE YEDEKLERİNİN DEĞERLEMESİ :**

Sermaye yedekleri, sermayenin bağlandığı varlıkların değerlendirilmesi sonucu ya da sermaye hareketleri nedeniyle ortaya çıkan fonlara denir. Bu fonlar sermayeye eklenebilmekle beraber, sermayeye eklenmemiş olan kısım ise sermaye yedeği olarak bilançoya aktarılır. Hisse senedi ihraç primleri, iptal edilen ortaklık payları gibi sermaye hareketleri dolaşısıyla ortaya çıkan ve işletmede bırakılan tutarlar bu hesap grubunda izlenir. Tek Düzen Hesap Planında sermaye yedekleri ile ilgili olan bilanço hesapları şunlardır:

- 520 Hisse Senedi İhraç Primleri
- 521 Hisse Senedi İptal Karları
- 529 Diğer Sermaye Yedekleri

Anonim şirketlerin hisse senetleri kuruluşta ya da

sermaye artırımını esnasında üzerinde yazılı (itibari) değerden veya itibari değer üzerinde bir bedelle satılabilmektedir. Hisse senedinin itibari değerini aşan kısmına emisyon primi denir. Buna göre, hisse senedi ihraç primleri, sermaye artırımını nedeniyle çıkarılan hisse senetlerinin normal fiyatının üzerinde bir fiyattan satışından oluşan karlardır. Bu primler bilançonun pasifinde sermaye yedeği olarak gösterilmektedir. Hisse senedi ihraç primleri hesabı, yeni çıkarılan hisse senetlerinin primli satışından kaynaklanan tutarların izlendiği hesaptır.

Hisse senedi iptal karları ise herhangi bir sebeple iptal edilen hisse senetlerinin yerine çıkarılan hisse senetlerinin normal fiyatının üzerinde bir fiyatla ihraç edilmesinden oluşan karlardır. Hisse senedi iptal karları hesabı, iptal edilen hisse senetlerinin bedellerine mahsuben yapılan ödemelerin, bunların yerine çıkarılan hisse senetlerinden elde edilen hasılat noksanı kapatıldıktan sonra artan kısmın izlendiği hesaptır.

Hisse senetleri ihraç primleri ve hisse senetleri iptal karları dışında kalanlar diğer sermaye yedekleri hesabında izlenir.

Dönem sonunda sermaye yedeklerinden sermayeye aktarmalar olup olmadığı, bunların defter kayıtlarına doğru olarak yansıtılıp yansıtılmadığı kontrolleri yapılarak, sermaye yedekleri olarak kalan tutarlar, mukayyet bedelle (enflasyon düzeltilmesi uygulanan dönemlerde, düzeltilmiş değeriyle) değerlendirilerek bilançoya intikal ettirilir.

#### **IV – KAR YEDEKLERİNİN DEĞERLEMESİ :**

Faaliyeti sonucunda kar elde eden işletme, bu kardan yasal veya özel nedenlerden dolayı yedek ayırır. Ayrılan bu yedekler bilançonun pasifinde yer alır. Bunlar, birinci ve ikinci tertip yedek akçelerden oluşan yasal yedekler, ana sözleşme gereği ayrılan yedek akçelerden oluşan statü yedekleri, işletmenin yetkili organlarınca ayrılması kararlaştırılan yedek akçelerden dönem sonunda kullanılmamış olanların yer aldığı olağanüstü yedekler ile özel fonlardır. Bu tür yedekler işletmenin geçmiş dönem karlarından ayrılır. Tek Düzen Hesap Planında kar yedekleri ile ilgili olan bilanço hesapları şunlardır:

540 Yasal Yedekler

541 Statü Yedekleri

542 Olağanüstü Yedekler

548 Diğer Kar Yedekleri

549 Özel Fonlar

Yasal yedekler, kanun hükümleri gereği ayrılır. Yasal yedekleri kurumlar vergisi mükelleflerinden anonim, limited şirketler ile kooperatifler ayırmak zorundadır. Dönem faaliyetleri neticesinde kar eden şirketler, ödenmiş sermayelerinin yüzde yirmisine ulaşıncaya kadar, cari yılda oluşan safi karlarının yüzde beşini birinci tertip yedek akçe olarak ayırırlar. Safi kardan birinci tertip yedek akçe ayrıldıktan sonra, ortaklara dağıtılacak karın onda biri tutarında ikinci tertip yedek akçe ayrılır. Statü yedekleri, şirket ana sözleşmesi hükümleri gereği ayrılır. Sermaye şirketlerinde genel kurul kararı gereği ayrılan ya da dağıtılmamış karlar olağanüstü yedekler olarak değerlendirilir.

Özel fonlar ise, mevzuat gereği dönem karından işletmede alıkonacak ihtiyat veya karşılıklar ile finansman fonu ve yenileme fonu gibi işletmenin mali yapısını güçlendirmek amacıyla oluşturulan fonları ifade etmektedir. Vergi Usul Kanununun 328. maddesine göre; satılan iktisadi kıymetlerin yenilenmesi, işin mahiyetine göre zaruri bulunur veya bu hususta işletmeyi idare edenlerce karar verilmiş ve teşebbüse geçilmiş olursa bu takdirde, satıştan oluşan kar, yenileme giderlerini karşılamak üzere, pasifte geçici bir hesapta azami üç yıl süre ile tutulabilir. Her ne sebeple olursa olsun bu süre içinde kullanılmamış olan karlar üçüncü yılın vergi matrahına eklenir. Üç yıldan önce işin terki, devri veya işletmenin tasfiyesi halinde bu karlar o yılın matrahına eklenir. Buna göre amortismanına tabi iktisadi kıymetin satışından oluşan kar, bu hesaba aktarılır, satılan iktisadi kıymetlerin yerine satın alınan iktisadi kıymetlerin amortismanlarına mahsup edilir.

Kar yedeklerinden önceki dönemden kullanılmayıp devredenler, dönem içinde ayrılan fonlar ve bunlardan dönem içinde kullanılanların kontrolleri yapıldıktan sonra mukayyet bedeli ile (enflasyon düzeltilmesi uygulanan dönemlerde, düzeltilmiş değeriyle) değerlendirilir, aynı değerle bilançoya intikal ettirilir.

**V – DÖNEM KAR/ZARARI İLE GEÇMİŞ YILLAR  
KAR/ZARARLARININ DEĞERLEMESİ :**

İşletme karı olumlu tutarı ile, işletme zararı ise olumsuz tutarı ile özsermayenin unsurunu teşkil etmektedir.

Dönem karının bir kısmı ya da tamamı şahıs işletmeleri ile şahıs şirketlerinde işletme sahip veya ortakları tarafından çekilir; sermaye şirketlerinde ise ayrılan yedek akçelerden sonra kalan kısmı kar payı olarak dağıtılır. Karın tamamı dağıtılmayıp kalan kısım olursa, bu kalan tutar bilançonun pasifinde geçmiş yıllar karları olarak yer alır. Zarar oluşması halinde ise, oluşan bu zarar dönem zararı hesabına kaydedilir. Bu da bilançonun pasifinde negatif bir unsur olarak yer alır.

Önceki dönemlerde oluşan ve dağıtılmamış olan karlardan yedek hesaplarına alınmayanlar geçmiş yıllar karları hesabına aktarılır. Bu karlar hangi döneme ait ise, dönemlerine göre alt hesaplarda gösterilmelidir.

Önceki dönemin net karı 590 Dönem Net Karı hesabından, 570 Geçmiş Yıllar Karları hesabına aktarılır. Yedek ayrılması, temettü olarak ayrılması veya geçmiş dönem zararları ile mahsubu hallerinde hesap borçlanarak işlem görür. Hesabın kalan kısmı ise dağıtılmamış kar bakiyesi ile zarar mahsubu yapılmamış kar bakiyesini verir. İşletme cari yılda kar etmişse, 570 Geçmiş Yıllar Karları hesabı aynen kalırken, bu kar gelir tablosu hesabı olan 692 Dönem Net Karı veya Zararı hesabından 590 Dönem Net Karı hesabına aktarılır. 590 numaralı hesap, takip eden dönemin ilk gününde 570 numaralı hesabına aktarılır, dolayısıyla 590 numaralı hesap kapatılmış olur.

Tek Düzen Hesap Planına göre 570 ve 590 numaralı hesaplarda toplanan geçmiş yıl karları ile dönem karı, mukayyet bedeli ile (enflasyon düzeltmesi uygulanan dönemlerde, düzeltilmiş değeriyle) değerlendirilip, bu değer ile bilançoaya intikal ettirilir.

Önceki dönemlerde oluşan net zararlar 580 Geçmiş Yıllar Zararları hesabında izlenir. Zararlar, ait oldukları dönemlere göre ayrı ayrı gösterilecek şekilde alt hesaplara ayrılır. Bir önceki yılın net zararı 591 Dönem Net Zararı hesabından 580 numaralı

hesaba aktarılarak kapatılır.

İşletme cari yılda zarar etmişse, 580 numaralı hesap aynen kalırken, bu zarar gelir tablosu hesabı olan 692 Dönem Net Karı veya Zararı hesabından 591 Dönem Net Zararı hesabına aktarılır. 591 numaralı hesap, takip eden dönemin ilk gününde 580 numaralı hesaba aktarılır, dolayısıyla 591 numaralı hesap kapatılmış olur.

Zararların karlara takas ve mahsubu kuralına göre, geçmiş yıl zararları beş yıldan fazla nakledilmemek şartıyla dönem karından mahsup edilebilmekte olup, bu işlem, izleyen dönemin açılış kayıtları sırasında yapılmaktadır.

**VI – DÖNEM NET KAR/ZARARININ  
DEĞERLEMESİ :**

Dönem net karı, işletmenin faaliyette bulunduğu döneme ait vergiden sonra kalan net kar tutarını gösteren hesaptır. İşletmenin faaliyeti neticesinde elde etmiş olduğu hasılat ve diğer gelirler ile oluşan maliyet ve diğer giderler 692 Dönem Net Karı veya Zararı hesabında toplanıp, duruma göre söz konusu hesap borçlandırıldıktan veya alacaklandırıldıktan sonra, gelir-gider arasında müspet bir fark oluşmuşsa; bu tutar 691 Dönem Karı Vergi ve Diğer Yasal Yükümlülükler Karşılıkları hesabı ile vergi ve diğer yasal yükümlülükler için karşılık ayrılmasının ardından 692 numaralı hesaba aktarılır, aynı tutar bu hesaptan 590 Dönem Net Karı hesabına aktarılarak 692 numaralı hesap kapatılır. 590 numaralı hesap, ertesi yılın açılış kaydında 570 Geçmiş Yıllar Karları hesabı alacaklandırılarak, kapatılır. Söz konusu hesap hiçbir zaman borç kalanı vermez. Bu hesap envanter ve değerlemeye tabi tutulmaz.

Dönem net zararı, işletmenin faaliyette bulunduğu döneme ait net zarar tutarını gösteren hesaptır. İşletmenin faaliyeti neticesinde elde etmiş olduğu hasılat ve diğer gelirler ile oluşan maliyet ve diğer giderler 692 Dönem Net Karı veya Zararı hesabında toplanıp, duruma göre söz konusu hesap borçlandırıldıktan veya alacaklandırıldıktan sonra, gelir-gider arasında menfi bir fark oluşmuşsa; bu tutar 692 numaralı hesaba aktarılır, aynı tutar bu hesaptan 591 Dönem Net Zararı hesabına aktarılarak 692 numaralı

hesap kapatılır. 591 numaralı hesap, ertesi yılın açılış kaydında 571 Geçmiş Yıllar Zararları hesabı borçlandırılarak, kapatılır. Söz konusu hesap hiçbir zaman alacak kalanı vermez. Bu hesap envanter ve değerlemeye tabi tutulmaz.

#### **VII – SONUÇ :**

Vergi kanunlarına göre işletmenin dönem kazancı, dönem sonundaki özsermaye ile dönem başındaki özsermaye arasındaki farka göre tespit edilmektedir. Özsermaye ise bilançonun aktif toplamı ile yabancı kaynaklar toplamı arasındaki fark ile tespit edilmektedir. Bu açıdan bakıldığında değerlendirme, önem arz etmektedir. Özkaynaklar; ödenmiş sermaye, sermaye yedekleri, kar yedekleri, geçmiş yıllar karları, geçmiş yıllar zararları, dönemin net karı ve dönem net zararını kapsamaktadır. Özkaynakların değerlendirme gününde mukayyet değerle değerlendirildiği, mukayyet değer ise VUK'nun 265. maddesine göre, bir iktisadi kıymetin muhasebe kayıtlarında gösterilen hesap değeri olarak tanımlandığı hususlarına çalışmanın önceki bölümlerinde yer verilmiştir.

#### **YARARLANILAN KAYNAKLAR :**

1. ÖZYER, Mehmet Ali: "Açıklama ve Örneklerle Vergi Usul Kanunu Uygulaması", Hesap Uzmanları Derneği Yayınları, Aralık 2004.
2. KÜÇÜK, Muzaffer: "Değerleme ve Dönem Sonu İşlemleri", Yaklaşım Yayınları, Ocak 2005.
3. KÜÇÜK, Sema: "Değerleme ve Dönem Sonu İşlemleri", Yaklaşım Yayınları, Ocak 2006.
4. Hesap Uzmanları Derneği: "Beyanname Düzenleme Kılavuzu", Hesap Uzmanları Derneği Yayınları, Mart 2006.
5. ÖZTÜRK, Bünyamin: "Dönemsonu Envanter ve Değerleme İşlemleri", Maliye ve Hukuk Yayınları, Kasım 2006